

NORMASZEGÉS, MARGINALITÁS, DEVIANCIA

[DOI 10.35402/kek.2019.2.13](https://doi.org/10.35402/kek.2019.2.13)

Kötetnyi írás most a tárgya ismertetőmnek, amit nem szeretnék közlésközvetlen tónusban, (mint valami katalogizáló könyvtáros vagy online könyvkereskedelmi ügynök), pusztá tartalomleírásra egyszerűsíteni, ugyanakkor kritikai nagyszétt sem gyártanék most, mivel belátási határain bár közelebb esnének a megértő interpretációhoz, de tudván tudom, mennyire esetlegesek lehetnek olvasataim, ha határtudományi részkérdésekben igazi, serkentő, eszmélkedésre ébresztő tónusokkal találkozhatok. Márpedig *A normán innen és túl* című könyv, az ELTE BTK Történeti Intézetében működő Történeti Kollégium kiadványaként¹ már pusztán a tartalomjegyzék alapján is jól illusztrálja, milyenfajta ciklikus kérdésfeltevések, időszakos kényszerválaszok, narratív túlzások és szakapparátusi nyüglődések komplex históriája veszi körül a társadalom „betegségként” kezelt problematikáit, melyek a normaszegő viselkedési mintázatokat, peremállapotokat, a marginalitás társadalmi csoportfüggéseknek kitett egész rendszerét magukba foglalják a történeti rálátás révén. A közösségi normák, sajátos tér- és időbeli vagy szabálykövetési függőségektől meghatározott felfogásmódok bonyolult történetisége nem engedné meg, hogy a leginkább jogi, vagy büntetőpolitikai, demográfiai vagy szakszociológiai elbeszélőmódok szingularitásában kellő mélységig kitergegethető legyen a bármely normáktól eltérő normaszegő viselkedés. Az első körvonalazásra is minimum kis-közösségi és makrotársadalmi, rétegződési és struktúra-függő elemekre hangolt, mikrotörténeti és joginterpretációs leírásból is sajnos már szükségképpen hiányozna a normaszegések társadalmi problematikájának eltérő látószögű megvilágítása, a normakerülő vagy normasértő módok kollektív túréhatárainak megrajzolása, a devianciaként felülbélyegzett viselkedési mintázatok számos árnyalata, s nem utolsósorban maguk az értelmező közösségek megjelenítése, melyek mindig is a deviancia (nemcsak leíró, de) árnyaltan értékelő megfigyeléseinek háttérben húzódtak meg. A könyv Kovács Janka, Kökényessy Zsófia és Lászlófi Viola szerkesztésében a Történeti Kollégium egy 2016 tavaszi konferenci-

ájának előadásait tartalmazza, pontosan tizenkettőt, melyek közül itt ha egyet kiemelnék, éppen méltányosan járhatnék el egy recenzió terében, azonban kimaradna a többi, melyek épp annyira fontosak, megmunkáltak, provokatívák, elgondolkodtatóak. Ehelyett inkább a hevenyészett olvasást választom, s ennek bántó hiányosságaira nemcsak előre figyelmeztetem az Olvasót, hanem rögtön készítem is: szerezzé be a tanulmánykötetet, mert még igen sok hasznát veheti, ha netán társadalommal foglalkozna vagy történeti árnyalatokba belátással kedvét tölteni hajlamos.

Előszó gyanánt Halmos Károly, a 2002-ben alakult Történeti Kollégium elnöke vezeti be a „ki kicsoda” kérdését, „egy jól sikerült konferencia előadásaiából készült szép kötet” keletkezésének leírásával. A jobbára bölcsész, de más intézmények tudását is az egyetemhez kapcsoló meghívott előadók a szakmai alapképzésen túli elvárás, teljesítőkészség és közös gondolkodás eredményéből fakadó eredményességét körvonalazza: az egyetemi oktatás felkészítő, orientáló, témavezető segítségével induló serkentése látszik meg ezekben a tárgyválasztási, kidolgozási, megjelenítési és látókör-szélesítési eredményekben – a többlet teljesítés, a kutatás rendszeressége és a közösségi öntudatosság építése mutatkozik itt. Mindezek messze nem függetlenek a fiatal kutatók diákköri vagy szakkollégiumi tónusú hangoltságától, így a témaválasztástól sem.

A három tematikus blokk (*Törvény és normaszegés; Reprezentációk; Vallás és normarendszer*) mintegy körvonalazza is, mely irányokban indulnak a ráközelítő elemzések. Nem mutatja ugyanakkor a normák és devianciák viszonyát (pl. Szász Antónia: kíberbűnözés; Polyák Petra: társadalmi bíróságok a felsőoktatásban; Kovács Janka: női szerepek a londoni alvilágban; Steinmacher Kornélia: boszorkányság a magyar irodalmi klasszikusokban; Frauhammer Krisztina: test mint a Szentlélek temploma; Kökényessy Zsófia: család és normaszegés Szent Ágostonnál, stb.), ugyanakkor azt a közfelfogástól eltérő csoportkulturális és korszakfüggő aspektust sem föltétlenül jelzi, amely akár a nemzet-történet Thaly Kálmán konstruálta narratívát (Lászlófi Viola), akár a szegénység mint veszélyesség krimina-

¹ *A normán innen és túl. Tanulmányok a Történeti Kollégium konferenciájának előadásaiából.* ELTE BTK Történeti Intézet, Budapest, 2017., 266 oldal

lízáló interpretációit (Bálint Angelika), vagy a katolikus plébánosok erkölcsfegyelmzési gyakorlatát (Gyöngyössy Orsolya), netán a deviancia ideológiá-á szimplifikálódó új-angliai mintázatait (Molnár Dániel Márton) jelenítene meg a maga kontextuális mivoltában. Amikor Bezsenyi Tamás a szocialista kori magánkereskedelem és vendéglátás területén a szervezett bűnelkövetők kezelésmódját veszi hálózat-kutatása fókuszába, vagy midőn Szász Antónia a kiberbűnöző karakterek, anonimitás, áldozatiság és marginalizálás problematikájába vezet be (önálló szaktanulmányként is profi) áttekintésében, akkor mintegy nincs valamely „háttérbe vetített”, mögötteként elképzelt kollektív normarend e történeti korok idősorában – de van szervezetszociológiai vízió, van empirikus adatszerűség és még inkább van egyvalamely kultúraelméleti körkép is, ami mindegyik írás mögött ott sejlik. Láthatóan inkább hívszavak, kulcsfogalmak, a konferencia deviancia-fókuszált díszletei voltak meghatározóak, melyeket mindenki a maga kutatói rész kérdéseivel töltött ki, de az írások kisugárzása ennél sokkal több terület felé hat, s magába foglal kisközösségi, nagycsoportos, individuális, fogyasztási vagy élményközösségi kereteket, az ezeket meghatározókat, az intézményesült (vagy épp szakralizált, kriminalizált, szankcionált, kodifikált, instrumentalizált) változatokat, funkcionálisok komplex rendszereit is.

Már az első fejezet történeti határpontjait is formálisan jelzi Molnár Dániel Márton indító tanulmánya az 1640-es évek deviancia-interpretációival, folytatja a „bűnösség”-fogalmak köznépből és szokásjogban 1770–1840 között leképződő verzióival Bálint Petra írása, a bűnelkövetés szocialista büntetőeljárás mintázatának összehasonlító megjelenítésével Bezsenyi Tamás kritikai forráskutatása, majd az ötvenes évek pártállami fegyelmzési eljárásainak egyetemi tárgyalásgyakorlatával Polyák Petra aprólékos rész tanulmánya és Szász Antónia akár napjaink másodperceig elhozható marginalizációs/respektusfüggő világának motivációs struktúrája egyenként is belső történeti dinamikát jelenítenek meg, ugyanakkor a makrostratégiai látékpet, a deviancia nagyotálját is kiadják.

A második tárgyerület ugyancsak a 16–19. századi körívben fogja át a kiszolgáltatottság, marginalitás, bűnrészesség, normaszegés és bűnvádi szituációk újkori felfogástörténetének számos momentumát, de hangsúlyai Kovács Janka londoni alvilági és Steinmacher Kornélia magyar irodalomtörténeti témakörökben is a reprezentációk, a láthatóságtól a normatív autodaféig, a rejtett szereptu-

lajdonításokból a nyilvános bűnelbeszélés stilizálási problematikájáig ívelnek. Olyasféle kérdéskörök ezek, melyekben a forráskutatás és a normaformáló, tabu-konstruáló viselkedés- és értékmodellek kölcsönhatásai úgy jelennek meg, mint a historizáló vagy literalizáló elbeszélésmódok episztemológiai tudományterületek felé kínálkozó dinamikái. Avagy: a mindennapi értékrendek történeti értelmezésekben megfogant alapjait nemegyszer az irodalom, a diszkurzív interpretációk felől úgy keresik vissza, mint nem evidens szaktudományi dilemmákat, hanem épp a szakkutatás elébe kínált kultúratudományi felületeket, ahol a reprezentációk maguk is mintegy történetet írnak. A kriminalizáció eljárása a szociális riportok 20. század eleji drámai ismeretközlő szöveghálójában (Bálint Angelika), valamint „a magyar Osszián-történet” árnyalt historiográfiai és „kurucromantikus” elbeszélőjének filológiai családmintázatával egybevetett irodalomfeldolgozása (Lászlófi Violánál) a normaszegésnek éppenséggel a leíró és értékkövető interpretációk révén felmutatott példázat-különbségeit is úgy teszik érzékletessé, hogy mindezeknek a peremállapot-lét normái és normákon túli illusztrációivá lesznek.

A „záró” fejezet sem zár, inkább befelé nyit, de ugyancsak mintegy értelmezéstörténeti ívet fog át Szent Ágoston Vallomásaitól (Kökényessy Zsófia) a 19-20. századfordulón egyházi normarendbe illesztett kényszerítési és erkölcsnevelési paradigmáin át (Gyöngyössy Orsolya) a testfelfogások és normaszegő szexualitás katolikus ima- és elmélkedés-szövegekbe mártott változataitól az érzékiség veszély-értelmezésének Foucault represszió-téziséig (Frauhammer Krisztina), relevánsnak tekinthető mintázataikig. A történeti ívben épp a nemtörténeti aspektusok lesznek itt is hangsúlyosak, a marginalitástól és büntől a tisztaság- és lelkiismeret-képletekig átható elfojtások válnak izgalmassá. Még az se teljesen kizárt, hogy a normákon innen és bűnökön túl, avagy a történettudományon innen és a társadalomtudományokon túl épp ez a kölcsönhatás-egység az, ami létrejönni segíti és értelmező keretben tálalhatóvá teszi a legkülönb felfogásokat, inter- és multidiszciplináris kölcsönhatásokat.

E kötet igazán, meggyőzően sokat tett ez áthallások és megértésmódok alkalmilag összegző bemutatásával mindama még lehetséges megismeréstudományi érdeklődés fenntartásáért, mely egy ilyen történeti műhelyt érvényessé és hosszú távon is új, önálló hangot kereső szerveződéssé (némi csúsztatással: kollégiummá) tehet a rejtelmes fogalmak legtágabb bűvkörében.